

Hoe ik mijn taak onderschatte

Eerder schreef ik dat ik, toen ik in '55 mijn opdracht kreeg, vertrouwde dat ik deze wellicht in tien jaar en, als alles tegenviel, in elk geval in hoogstens vijftien jaar zou kunnen uitvoeren.

Ik heb mijn taak onderschat.

'Stond mij dan', aldus de vraag die ik in het Voorwoord van *Epiloog* stelde, 'de structuur van het gehele werk niet duidelijk voor ogen? Wel degelijk' (ik verwijs naar mijn uit juli '49 daterende nota). 'Het enige dat ik niet kon voorzien, was zijn lengte. Die zou worden bepaald door de mate van detaillering die mij bij het schrijven noodzakelijk zou voorkomen.'

Op die onderschatting wil ik wat dieper ingaan.

Zij is vooral duidelijk gebleken in de jaren '55-'66, toen ik nog niet aan het schrijven toe was. Nadien kreeg ik een reëlere kijk op de vermoedelijke duur van het gehele project, zij het dat ik ook toen menigmaal te optimistisch bleef denken over de vermoedelijke lengte van verscheidene delen die ik nog moest schrijven.

In de jaren '55-'66 was van belang dat ik voor mijzelf nog in het geheel niet had bepaald of mijn gepubliceerd werk het karakter diende te krijgen van een beknopte samenvatting (die op zichzelf evenveel voorstudie zou vergen als een uitgebreider werk) dan wel van een meer gedetailleerde beschrijving. Geenszins stond voor mij vast dat, zoals in mijn nota uit juli '49 als mogelijkheid geopperd was, de 'Inleiding', de 'delen' I t.e.m. II en de 'Epiloog' aparte *boeken* moesten worden – ik zag die indeling toen als betrekking hebbend op een werk waarvan de lengte nog in het geheel niet vaststond.

De evolutie van mijn denkbeelden komt in de kwartaalverslagen duidelijk tot uiting.

In '56 dacht ik dat deel I (toen wèl gedacht als een apart boek) de inleiding en de beschrijving van de neutraliteitsperiode en de Duitse invasie moest bevatten.

In '57 schreef ik in mijn derde kwartaalverslag dat ik, terwijl ik sinds '55 aan 'een werk van aanzienlijke uitgebreidheid' had gedacht ('vier tot vijf delen'), er nu meer voor voelde, 'een manuscript te schrijven waarin vóór alles de spanning der tijden weerspiegeld wordt': 'één flink deel van de omvang van 600–800 pagina's'.¹ Daarbij was van belang dat ik in

¹ A.v., 1957 III, p. 2.